

Društvenost informacije

Izlaganje sa znanstvenog skupa
UDK 070.01 + 316.77 + 371.3:070:378

Tvorba novinskih informacija

Tena Martinić
Fakultet političkih nauka, Zagreb

Sažetak

Tvorba novinskih informacija rezultat je novinarskog rada i predstavlja specifičan kompleks problema što zahtijeva posebnu znanstvenu obradu. Nijedna utemeljena znanstvena disciplina ne obuhvaća problem tvorbe i osobitosti novinskih informacija. Novinske obavijesti, njihovo uklapanje u skupove (rubrike i emisije), zatim u novinske cjeline (dnevnik, tjednik, televizijski i radio-program u sveukupnosti) bili bi, dakle, predmet istraživanja teorije novinarstva.

Tvorba novinskih¹ informacija, njihova diseminacija putem masovnih medija i prihvata postali su zasigurno činjenice od izuzetne važnosti za suvremena društva. Bio je to razlog što su neke već utemeljene znanstvene discipline usmjerile istraživanje na pojedine aspekte tih fenomena, ali su neki aspekti ostajali po strani, jer nisu mogli ući u vidokrug njihovih znanstvenih postupaka. Uzevši u cjelini, težište je bilo više na istraživanju komunikacijskog procesa, diseminaciji i prihvatu, a ne na tvorbi same obavijesti. Nijedna postojeća znanstvena disciplina nije mogla obuhvatiti tu novu pojavu stoga što joj njihov analitički aparat nije bio primjeren.

Od klasičnih znanstvenih disciplina ponajprije su u svoj djelokrug istraživanja masovne medije obuhvatile psihologija i sociologija, zatim discipline što su doživjele procvat u zadnjim desetljećima: lingvistika, teorija informacija i semiologija. Valja dodati da su masovni mediji i njihov utjecaj postali predmetom raspravljanja i u drugim društvenim i humanističkim disciplinama, kao što su antropologija, politologija, zatim retorika, teorija književnosti i teorija umjetnosti.

Psihologija se usredotočuje na sposobnosti pojedinca da primi određen broj obavijesti, na njegove psihofizičke mogućnosti u praćenju komunikacijskih tokova, na mogućnosti prihvata te na sam učinak i njegove posljedice. U prvom je planu primalac informacija. Sociologiji je objektom društveni kontekst. Istražuju se društvene konstelacije u kojima se javlja pojedini masovni medij i rezultati njegova djelovanja na konstituiranje društvenih stanja. Politološka istraživanja u biti se nadovezuju na psihološka, antropološka i sociološka, nastojeći pronaći odnos između masovnih medija i političkog života određene sredine.

1 Razlikujemo pojmove: novinarstvo i novinstvo, pa stoga i pridjeve: novinarski i novinski. Sve što pripada onome tko tvori oblike ili na neki način sudjeluje u tome, označujemo pridjevom: novinarski. Sve ono što je rezultat te tvorbe ili je sredstvo da se ostvari, označujemo pridjevom: novinski. Primjerice, novinarski rad, novinski oblici; novinarski kadar, novinska institucija.

Širenje i razgranavanje različitih vrsta masovnih medija zainteresiralo je i lingvistiku, znanost o jeziku i govoru kao sredstvima interpersonalne komunikacije, teoriju informacija, koja istražuje načine sakupljanja i prenošenja informacija i semiologiju, znanost o znaku i znakovnim sistemima. Samim komunikacijskim procesom u kojem se postavlja težište na suodnos između pošiljalaca i primalaca poruke, koristeći rezultate psiholoških, posebno teorijsko-informacijskih i semioloških istraživanja, pozabavila se teorija komunikacija. Kad poblizje razmotrimo područja istraživanja navedenih disciplina, dade se razaznati da imamo „pokriven” informacijsko-komunikacijski proces, primaoca obavijesti, društveni kontekst i učinke masovnih medija. Međutim, tvorba obavijesti, odnosno informacijskih sadržaja kojih su sredstva masovnih medija prenosnici, izostavljena je.

Tvorba novinskih informacija rezultat je novinarskog rada i predstavlja specifičan kompleks u koji su samo djelomice prodrli semiologija, teorija književnosti i teorija umjetnosti. Njihov je dakle tvoritelj novinar, koji tvori obavijesne oblike, organizira ih u skupove i uklapa u širi obavijesni kontekst, u cjeline. U sklopu nekih novina, radijskog ili televizijskog programa nalazimo oblike koji nisu domena same novinarske tvorbe, primjerice radio-drama, televizijski film ili kratka priča u tisku – ali su svi ti iskazni oblici stavljeni u kontekst masovnomedijskih cjelina, novina ili programa koji su rezultat novinarskog koncipiranja. Nameće nam se tako sadržaj jedne izuzetno značajne društvene djelatnosti koja u nas nije na adekvatan način teorijski postavljena.

Danas u svijetu prema novinarstvu postoji dvojak odnos: ističe se njegova neposredna praksa i njoj se sve podređuje, podosta je to zastupljeno u SAD; ili se sama novinarska djelatnost potiskuje svraćanjem pozornosti na komunikacijski proces i njegove posljedice, što se može zapaziti u nekim evropskim zemljama.² U tom procijepu našli smo se i mi. Karakteristično je u nas da prvu koncepciju zastupaju novinske institucije, koje pod pritiskom vlastite svakodnevne prakse traže da se osposobljava kadar koji će moći preuzimati neposredne radne zadatke te pri tome često gube iz vida koja su za to potrebna znanja i vještine. S druge strane, neki sveučilišni djelatnici, zanemarivši sam novinarski kompleks problema i povučeni prema drugim aspektima masovnih medija, poistovjetili su istraživanje novinarske djelatnosti s proučavanjem njenih posljedica. Prvim se stavom novinarska tvorba svodi na puku pragmu, dok se drugim stavom skriva iza različitih istraživačkih sadržaja. Novinarski iskaz je znatno više nego skup vještina, kompleks je to tvorbenih postupaka u kojima nastaju informacijski sadržaji masovnih medija. Naglašavanjem upravo te tvorbene funkcije određujemo se spram same biti novinarskog rada.

Pojedini komunikacijski medij je složeni sklop, sastavljen od svog specifičnog prijenosnog i sadržajnog aspekta, ili, gledajući ga kao jedinstveni znak, od svog označavajućeg plana, koji bi bio ona iskazna, materijalna (tiskarska, auditivna ili video-auditivna) dimenzija i plana označenog, što bi bili njegovi različiti informacijski sadržaji. Složeni znakovni informacijskih medija nastaju kao rezultat rada cijelog niza različitih djelatnika, od onih kojima je u prvom planu sam proces prenošenja poruka, osiguranje te materijalne dimenzije znaka, do tvoraca medijskih sadržaja, odnosno samog označenog složenoga medijskog znaka. Nije svejedno u kojem se mediju iskazuje neka poruka; ima li ona samo tiskarski, radijski ili televizijski oblik. Baš zato što se mijenjanjem medija dobiva drugi označiteljski plan nastaju promjene i u samom označenome cjelokupnoga znaka, što pokazuje usku međuovisnost sviju onih koji sudjeluju u tvorenju i prenošenju kakve medijske poruke. Sam novinar ponajviše sudjeluje u tvorbi plana označenog u nekom medijskome znaku, pa njegovi verbalni oblici ulazeći u sklop medijskog znaka dobivaju

2 Časopis „Journalisme”, Strasbourg, No. 39, 1971, među prvima je posvetio svoje stranice problemu obrazovanja novinara u svijetu. „La pédagogie de l’information dans le monde moderne” bio je zajednički naslov zbiru napisa što su objavljeni u gore navedenom časopisu.

i specifične značenijske dimenzije. Novinar je dakle tvoritelj plana sadržaja u medijskom znaku. Njegov je posao usmjeren na sačinjavanje medijskih poruka i u komunikacijskom lancu je to mjesto pošiljaoca poruke. Primalac poruke implicitan je u komunikacijskom procesu; poruka je njemu namijenjena, ali u analizi novinarskog rada u prvi plan se postavlja kako se sačinjava medijska poruka, od njenog aspekta označenog pa do aspekta označitelja. Time smo pobliže omedili ono što je bitno novinarska djelatnost i omogućili da se sagleda područje koje imenujemo teorija novinarstva, koja je u svijetu, uz moguće prigovore, konstituirana studijska disciplina. Ona je doživljavala različite interpretacije, ali se je neprestano nametala, što je iskaz autonomnosti novinarskog rada, kao posebnog specifičnog kompleksa problema što se ne mogu obraditi unutar nijedne već utemeljene znanstvene discipline.

Kako bismo probleme što reljefnije postavili, novinarski tvorbeni proces moguće je sagledati u odnosu spram nekih drugih iskaznih oblika. Ne nameće li se odmah usporedba s filmom, književnošću, likovnim umjetnostima, kazalištem? Riječ je ovdje, dakako, o umjetničkim oblicima, ali za nas je važno staviti naglasak upravo na tvorenje jednog tipa diskursa, bez obzira na to što novinski oblik nema u tom značenju estetsku funkciju. Novinarski rad je znanje uobličavanja diskursa s naglašenom obavijesnom funkcijom. Upravo to građenje diskursa daje nam podlogu da novinarsku disciplinu djelomice povežemo s područjima kojima je predmet izučavanja neki umjetnički oblik. Kada bismo se pozvali na staru retoriku, ona bi nam još više omedila područje primarno novinarsko. Proučavati prvenstveno novinarski kompleks poslova znači, dakle, usredotočiti se na tipove novinskih diskursa i njihove sklopove (rubrike, programi). Uspoređujući ga s proučavanjem umjetničkih iskaznih oblika, moguće je ustvrditi da i studij novinskih oblika ima svoju dvostrukost, kao primjerice savladavanje filmskog ili kazališnog iskaza, teoretski i neposredno tvorbeni dio. Cilj studija filmske režije je stvaranje filma, pa se i sama teorija filma podređuje tome osnovnom zadatku. Slično je i kod studija slikarstva ili arhitekture. Tvorenje određenog oblika biva tim studijskim usmjerenostima osnovni zadatak i sve mu je drugo podređeno. Teoretska će znanja, posebno ona kojima je predmet izučavanje samoga oblika, biti od izuzetne važnosti, ali neće biti glavnim ciljem, nego u njegovoj funkciji. Novinarstvo, dakle, ima svoju teoretsku i tvorbenu razinu. Tamo gdje biva ciljem oblikovna strana, zadatak je savladavati različite oblike novinskih iskaza. Da bi se to postiglo, neophodan je solidan studij svih teoretskih aspekata novinskog iskazivanja, ali u neposrednoj vezi sa samim tvorbenim postupkom. Pretegne li pak teoretski aspekt, samo će se izučavanje tvorbe ostati po strani što i jest bio nedostatak dosadašnjih pristupa novinarskom radu. Međutim, bez solidnog teoretskog znanja nije moguće savladati tvorenje novinskog diskursa. Usporedbe radi, upravo u režiserskom poslu dolazi do izražaja svijest o samom kazališnom činu. Svi su značajniji režiseri bili u stanju analizirati tekst što su ga postavljali na pozornicu ili ekranizirali te razjasniti usmjerenost svoga tvorbenog postupka, njihovo stvaralačko iščitavanje tekstualnog predloška. Slično je i kod novinarskog rada. Tvorac novinskog teksta je vazda svjestan oblika kojim se služi; on znade hoće li jedan problem izreći proširenom vijesti, komentarom ili feljtonom. Preduvjet takvom angažmanu je dobro poznavanje diskurzivnih novinskih oblika i specifičnosti pojedinih medija.

Novinarski kompleks valja uzimati kao zaseban sklop kojemu se podređuju i njemu adekvatni istraživački postupci, a iz toga onda proizlazi i zaseban obrazovni proces. Ne treba nas zbuniti činjenica ako se na tom zadatku okupi više znanstvenih disciplina, jer se uostalom radi o području koje je veoma kompleksno i traži, želi li ga se teoretski raščlanjivati, izrazito interdisciplinarni pristup. Zbog te interdisciplinarnosti znalo se je

govoriti o znanstvenoj neutemeljenosti novinarstva kao studijske discipline, jer se gubio iz vida osnovni problem, odnosno tvorba novinske informacije. Postavljanjem primaoca u prvi plan, novinski diskurs se uzima kao gotova činjenica i samim tim u takvom tipu izučavanja ne dolaze u obzir oni problemi što su primarni kada je sama tvorba obavijesti središte znanstvenog interesa. Novinarstvo kao disciplina uzima samu tvorbu obavijesti i obavijesnih skupova kao svoj osnovni predmet, pa se i drugi metodološki postupci koriste u funkciji tog osnovnog cilja. U prvom je planu kako sačiniti obavijest, koji su njeni osnovni sklopovi te koji je značenjski dijapazon s obzirom na medij u kojem su obavijesti uklopljene. Novinski diskurs i skupovi u svim njihovim vidovima u središtu su pažnje; dakle ono što nije osnovnim predmetom nijedne znanstvene discipline. Ne uzima se novinski znak parcijalno, nego ga se obrađuje u svoj njegovoj cjelovitosti, od materijalne do značenjske razine. Tako se on pojavljuje kao prožetost verbalne i medijske komponente samog označitelja, što je posebno značajno u izučavanju osobitosti što su rezultat pojedinih iskaznih sredstava, odnosno komunikacijskih kanala. Valja imati na umu da verbalna dimenzija nije jedina u stvaranju značenjskih vrijednosti novinskoga znaka, određenog teksta ili verbalnog sklopa, jer joj se pridružuje, s njome se prožima i medijska komponenta, koja je također sastavni dio označitelja, pa tako sudjeluje u tvorbi značenja. Nije svejedno da li će se jedna vijest, prenijeti štampano, radijski ili televizijski, jer ta medijska komponenta označitelja je neposredni proizvođač označenoga ili značenjskih svojstava tog novinskog znaka. Izgovorena vijest nije identična tiskanoj, kao što one nisu istovjetne s televizijskom informacijom. Riječ se amalgamira s medijem i nastaje specifično tvorena materijalna dimenzija novinskoga znaka koja daje i posebne značenjske vrijednosti. U sklopu teorije novinarstva valja proučavati upravo taj osebujan odnos označitelja i označenog u tvorbi novinskih oblika. Nijednoj znanstvenoj disciplini nije to primaran zadatak niti je on sam čvrsta okosnica kad se proučavanje usnjeruje na svojstva i ustrojstvo novinskog diskursa.

Tvorbu pojedinih informacija prati problem njihovog uklapanja u skupove kao što su rubrike, ili kad je o radiju i televiziji riječ, u emisije. Pojedini se novinski oblik na taj način stavlja u svoj neposredni kontekst, te na njega utječe i njime je uvjetovan. Time se prelazi na tvorbu skupova novinskih znakova koji u svom međudodnosu stvaraju i dobivaju nove značenjske kvalitete. Uobličavanje novinskih skupova jedna je od osnovnih grana u teoriji novinarstva i zahtijeva složene analize kako bi se dokučile sve dimenzije tog problema. Rubrika ili emisija je skup pojedinačnih oblika koji može biti na različite načine strukturiran, pa je zato potrebna svijest o međudjelovanju pojedinih diskursa i značenjskim osobitostima koja iz tih suodnosa proizlaze. Skupovi se mogu graditi na različite načine, bilo da se ide od vijesti pa do komentara ili se nižu čak isti oblici. Mogu biti sastavljeni po tematskom kriteriju, jedan je problem ili područje okosnica oko koje se okupljaju pojedini prilozi ili neki aktualni upit biva razmatran iz različitih aspekata. Postoji još niz drugih mogućnosti koje samo pokazuju koliko je problem kompleksan i značajan u tvorbi novinskih cjelina. Svemu tome valja pridodati osobitosti pojedinih medija, uostalom već je i samim imenovanjem: rubrika, emisija naglašena razlika što je nameću pojedina informacijska iskazna sredstva. Kad se tim problemima prilazi jedino iz pozicije primaoca, uočava se tek djelomični značenjski sloj, dok će cjelovitost samoga skupa, suodnosi iskaznih i sadržajnih razina ostati po strani. Tvoritelj novinskih poruka treba savladati gradnju informacijskih skupova, jer inače ne bi imao odnos ni prema pojedinačnom obliku. Već pri tvorbi pojedinog oblika obično se ima, makar i djelomična, predodžba konteksta u koji će se op uklopiti. Često upravo taj kontekst i diktira formu pojedinom novinskom znaku i prilozi u rubrici ili emisiji nastaju s obzirom na sam taj

skup u koji će se uklopiti. Razlog je to da se u sklopu novinarstva razvija, teorija novinskih skupova, koja ima također svoju stranu označitelja i označenoga, čime bi bila uvjetovana i razdioba unutar nje same. Zajednički bi bio jednim dijelom sadržajni blok, tematska razdioba, npr.: vanjska, unutrašnja politika, privredni problemi, kultura, sport itd., ali bi posebno označiteljska razina, glede medijskih osobitosti, tražila i drugu diobu. Svaki medij ima i svoje specifične skupine koje nastaju upravo prema svojstvima njegovih iskaznih sredstava. Očit je primjer televizijska diskusiona tribina s dokumentarnim filmskim priložima, za razliku od okruglog stola koji se realizira na radiju. Samo se izučavanjem osobitosti medijskih i sadržajnih sastavnica može doći do svojstava što ih imaju pojedini novinski skupovi.

Problem novinske tvorbe ne zatvara se analizom novinskog diskursa i skupine, potrebno ga je okončati sagledavanjem novinskih cjelina, tj. dnevnika, tjednika, televizijskog i radijskog programa u njihovoj sveukupnosti. Dakle, skupinu je potrebno smjestiti u širi kontekst, u cjelinu koja se javlja kao specifičan sklop, u kojem opet svaki pojedini novinski znak i skupina dobivaju posebno obilježje. U analizi novinskih cjelina javljaju se također dvije već spominjane razine, označenog i označitelja, i samo pomnim raščlanjivanjem njihovih karakteristika moguće je dobiti osnovna svojstva tih cjelina. Ako se ne dokuči cjeloviti novinski kontekst, neće biti moguće na valjan način sagledati ni pojedine njegove dijelove. Očigledni primjeri su nam za to razlike između dnevnih listova ili radijskih programa koji kao specifično koncipirane cjeline traže i posebno građene novinske diskurse. Tip večernjeg lista, orijentiran na osnovne informacije o svakodnevnim zbivanjima, zahtijevat će kratke priloge u kojima će se priopćavati sukus obavijesti o pojedinom događaju ili problemu, dok će se raščlanjivanje svesti na najmanju mjeru. Slično je i u informativno-zabavnom radijskom programu, gdje je govorni dio sveden na kratke obavijesne forme, dok je muzički blok ispunjen tzv. lakom glazbom. Dakako, drukčije koncipirana cjelina uvjetovat će i drugi izbor pojedinih novinskih diskursa. Dnevni list, u kojem je pored informativne dimenzije zastupljena i komentatorska, imat će novinske oblike analitičkog karaktera, ali će im i same obavijesne forme biti na barem nešto drukčiji način postavljene. Kraći novinski diskurs, bez obzira na agencijsku vijest koju su mogli i drugi listovi prenijeti, dobit će, posebno u ovako raščlanjenoj novinskoj cjelini, još neka značenja, koja ponekad imaju sasvim suprotan smisao nego što će ga dobiti u nekom na drugi način postavljenom ili intoniranom novinskom kontekstu. U svakom cjelovitijem studiju masovnih medija zastupljena je ova, nazvali bismo je, teorija novinskih cjelina. Bio bi to dakle treći kompleks onih najužih problema koji se odnose na studij novinarske tvorbe i koji nije uklopljen ni u jednu drugu znanstvenu disciplinu. Izdvajanjem ovih pitanja koja se tiču masovnih medija postaje jasnije koliko su oni specifični i složeni te traže svojevrsnu elaboraciju i, dabome, posebnu edukaciju.

Kompleks problema što smo ga izložili ne obuhvaćaju discipline što se poblize znadu pozabaviti medijima masovnih komunikacija. Jedino se razvijanjem teoretskih uvida u novinski diskurs, skup i cjelinu može ući u tu složenu problematiku koju bismo, pored mogućnosti nedostataka termina, imenovali novinarstvom (žurnalistika), ili teorijom novinarstva, ili znanosti o novinarstvu. Ne isključujemo ni nešto drukčiju mogućnost imenovanja, važno je da ne dolazi do miješanja ili izostavljanja samog objekta znanstvenog proučavanja.

Teorija novinarstva orijentirana je, dakle, na sam novinski diskurs, novinske skupove i cjeline. Upravo to nije središnji problem ni teorije informacija, ni semjologije, ni teorije komunikacije, ni sociologije masovnih komunikacija. Otklone li se te dileme, mnogi se neriješeni upiti počinju raspletati. Svaka će se navedena disciplina pojaviti reljefnije,

a novinarska problematika bit će njoj primjereno znanstveno elaborirana. U zemljama gdje je novinski blok problema uzet kao objekt posebnog znanstvenog izučavanja, ne dolazi do zabuna koje su karakteristične tamo gdje se miješaju različiti aspekti masovnomedijskoga fenomena. U nas bi trebalo što više razvijati znanstvenu elaboraciju sadržaja i svojstava masovnih medija, jer oni imaju presudno značenje u funkcioniranju samoupravne javnosti i samoupravne zajednice u cjelini. Tvorba novinske poruke je u samoupravnom informacijskom sistemu jedna od osnovnih karika; ne izdvojiti je i ne sagledati u svoj složenosti, značilo bi kočiti brzu i svrsishodnu protočnost informacija, što je presudno za odvijanje samoupravnih procesa. Poruka nije namijenjena pasivnoj, nego aktivnoj recepciji, a ona pak traži da se novinski diskurs ne postavlja jednosmjerno, odnosno da datost ne predstavlja samo u jednom vidu, već da je nastoji predočiti u svoj mnogoznačnosti. Novinski se diskurs ne javlja kao jednosmjerni nagovor, nego kao više ili manje analitički poziv na sudjelovanje.

S obzirom na značenje masovnih medija, nije svejedno kako će se novinski iskaz znanstveno elaborirati i kako će to akumulirano iskustvo i saznanje biti prenijeto na nove generacije. Jedan od temeljnih upita jest: tko se sve bavi ili može baviti novinarskim poslom? Postoji li određena disciplina iz koje se „ulazi“ u novinarski posao, ili je on vezan uz različite sadržaje, pa time i uz različite stručne usmjerenosti? U suvremenu novinarstvu, a posebno u zajednici koja se želi samoupravno konstituirati, prevladava zahtjev za što cjelovitijom novinskom obavješću. To znači da onaj koji tvori informaciju o nečemu treba potpuno ovladati sadržajem koji prenosi i razne vidove novinskog diskursa. Manipulacijski vid novinarskog rada preferira svaštara koji svladava jedan uprošćeni način uobličavanja informacije, u kojoj nije toliko važan sadržajni dio koliko intonacija, način na koji se želi sugerirati određeni stav o iznjetom problemu. Te su jednosmjerne novinske forme namijenjene uvjeravanju ili manipulaciji, a ne pozivu na sudjelovanje. Sadržaj je u takvu novinskom saopćavanju u drugom planu, a na prvo mjesto dolazi ono što se u njemu želi sugerirati. Ozbiljniji dnevni listovi u svijetu nastoje što kompleksnije obraditi novinske sadržaje, a za takav je posao potreban novinar koji suvereno vlada materijom o kojoj piše. Njemu stoga nije potrebno samo znanje iskazivanja, nego i poznavanje materije o kojoj piše.

Novinsko se priopćavanje često tretira kao podešavanje svake teme na neku vrstu općeg mjesta, čime tema gubi specifičnost, složenost sadržaja i pretvara se u suženu poruku kojoj nije cilj da se razmotri kompleksnost problema, nego da se usmjeri prema jednosmjernu zaključku kojemu je svrha da čitatelja uvjeri ili ograniči, ne dozvoljavajući mu da se suoči s biti samog sadržaja. Takav je postupak najuočljiviji u senzacionalističkom novinarstvu, gdje se primatelj poruke navlači na razinu trača o bilo kojem problemu. U svakoj se temi traži njezin prividno atraktivni dio, koji će „zagolicati“ čitatelja, gledatelja ili slušatelja i odvući ga od biti same pojave. Takvu senzacionalističku novinsku poruku sastavlja novinar kojemu nije važan sadržaj ili područje o kojemu piše, nego pogodnost neke pojave za senzaciju. On nije tvoritelj poruke o problemu, već je sačinitelj površno atraktivnog napisa oko događaja ili pojave. Njemu nije potrebno da poznaje sadržaj o kojem izvješćuje, nego umijeće pretvaranja toga sadržaja u senzacionalistički novinski diskurs. Slično se postupa, samo s različitim količinama obavijesti o sadržaju koji se priopćuje, i u novinskom diskursu sužene ideologijske umjerenosti. Što se više želi nametnuti određeni skućeni politički pogled, to je novinska poruka, nastala prema njemu i za njegove svrhe, sadržajno siromašnija. Njezin sačinitelj ne treba toliko poznavati ono o čemu piše, koliko je dužan biti u stanju prekrojiti svaki problem na skućeni ideologijski stav.

Računa li se na samosvojna primatelja novinskog diskursa, nemoguće je izostaviti sadržajnu složenost nekog problema ili pojave i navlačiti je na suženi vidokrug površne

atrakcije ili politikantskog stava. Primatelj se u tom slučaju pojavljuje kao subjekt u novinskom komunikacijskom procesu, a ne kao njegov, kao što je to slučaj kod manipulacijske obavijesti, objekt. Samosvojan primatelj traži i odgovarajućeg tvoritelja novinskog diskursa. On neće primiti neki sadržaj, odnosno neće posegnuti za njegovom novinskom elaboracijom ako mu ona nije prezentirana u svoj složenosti. Odnos između pošiljaoca i primaoca poruke u takvom je slučaju implicitno dijaloški. Tvorac diskursa računa na primaoca koji prema njegovoj tvorbi ima kritičku distancu i njegove će tvrdnje usvojiti samo ako su one utemeljene na sustavnoj novinskoj obradi problema. Riječ je dakle o analitičkom, a ne o manipulacijskom novinarstvu. Karakteristično je danas da postoje prilično jasne razlike između te dvije vrste novinskog prezentiranja događaja i problema suvremenoga svijeta. Ona se može uočiti bez obzira na političku usmjerenost novinara i iskazuje se u njegovoj jednosmjernoj ili složeno postavljenoj novinskoj formi. Društvo koje teži potpunoj socijalizaciji, uključivanju pojedinca u društveni proces, ne može preferirati manipulacijsko novinarstvo. Samoupravnost, koja jest potpuni vid socijalizacije neke društvene zajednice, zahtijeva od svakog pojedinca što je moguće veći angažman, sudjelovanje u zajedništvu i nastojanje da se problemi kolektivna rješavaju u interesu cjeline. U takvom društvenom kontekstu nema mjesta za manipulacijski vid novinarstva. Ono bi valjalo isključiti samom pozicijom pojedinca u društvenoj cjelini koja ne dopušta da se član zajednice pretvara u objekt nečije akcije te da tako preuzima, bez ikakve vlastite elaboracije, rješenja koja mu se podastiru kao jedina mogućnost. Nema, stoga, ukoliko se problem sagleda u svoj složenosti, velikih dilema kakvo je novinarstvo potrebno u našoj društvenoj situaciji. Prepoznatljivo je u dosadašnjim razmatranjima toga problema zanemarivanje upravo njegove složenosti u ime nekih neposrednih poteškoća, često s obzirom na predodžbe koje su više utemeljene na poimanju novinske institucije kao agitacijske djelatnosti. Nesagledavanje specifične uloge novinarstva u suvremenoj demokratizaciji društvenih odnosa, posebno u razvijanju i utemeljivanju samoupravnih zajednica, odvodi nas od srži problema, kad se ta djelatnost ne želi promisliti kao specifičan društveni kompleks koji traži sebi prilagođenu znanstvenu elaboraciju i samim tim svojevrsnu studijsku disciplinu.

Tek se u znanstvenoj elaboraciji iščitava kako se to veoma složeno područje, baš zbog neuočavanja njegove kompleksnosti, neprestano nastoji uklopiti u istraživačke discipline koje ne mogu dohvatiti suštinu novinskih problema jer su usmjerene na upite kojima novinski sadržaji nisu osnovnim ciljem. Pode li se pak sa stajališta po kojemu je novinski diskurs jednoznačna poruka, onda se novinski skupovi i novinske cjeline javljaju kao u biti jednostavni sustavi koji nisu autonomne iskazne vrijednosti, nego su jednostrano „preslikavanje”, prenošenje već negdje drugdje uobličjenih sadržaja. Onaj pak koji te sadržaje novinski prenosi ne javlja se kao tvoritelj određenog iskaznog oblika nego kao pasivan prenosilac već obrađene činjenice. U takvom odnosu novinska informacija nije tvorba, već više ili manje reprodukcija, te se obično pridružuje drugim istraživačkim sadržajima. Dakle, novinski se kompleks ili uključuje u postojeće znanstvene discipline, pa se tako „uvlači” u znanstvenu elaboraciju, ili ga se pak svodi na puku vještinu, ali u tom slučaju barem ostaje za sebe omeđeno područje. U takvom odnosu prema novinskom problemu naglasak bi bio na sadržaju novinskog diskursa, ili barem njegovoj društvenoj dimenziji. Sama označiteljska strana, iskazni oblik i medijska komponenta ostajala bi na općoj teoretskoj razini. Što se pak sadržajne ili dimenzije označenog tiče, u takvom odnosu prema novinskoj elaboraciji neke materije zanemarena je ona osobitost koja se javlja pri svakoj novinskoj prezentaciji bilo koje teme. „Uvlačenje” novinarstva u samo jedan sklop proizlazi u biti iz poimanja novinskog oblika kao jednostavne obrade bilo kojeg društvenog sadržaja. U takvoj je obradi

značajnije imati opću društvenu, odnosno idejno-političku usmjerenost nego dobro poznavati problem koji se novinski obrađuje. Idejno-politička usmjerenost je u samoupravnoj komunikaciji veoma relevantna komponenta, ali, dakako, nije automatski pretpostavka analitičkoj novinskoj tvorbi.

Agitacijski tip novinskog diskursa svodi svaki sadržaj na jednosmjernan stav. U njemu nije toliko važna složenost problema koliko njegovo izravno uklapanje u politički koncept, što reljefno dolazi do izražaja u listovima opozicijskih političkih partija u građanskim parlamentarnim sistemima, te u novinskom saopćenavanju u društvima gdje je jak utjecaj državnog aparata. U agitacijskom novinskom prezentiranju problem se ne obrađuje pokazujući sva njegova dominantna obilježja, već ga se ponajviše svodi na određeni ideološki, odnosno politički stav. Otuda jednosmjernost novinskog diskursa koja postaje neprimjerena kada se nastoji uspostavljati istinski društveni dijalog, u kojima se obavljajući sadržaji ne uzimaju kao završene istine, nego nezaobilazne premise u tvorenju kolektivnih vrijednosti. Agitacijski tip novinskog diskursa za takvu je društvenu situaciju neprimjeren i samoupravno postavljeni pojedinac neće za njim posezati. Njemu je neophodna analitička novinska elaboracija društvenih problema, kako bi iz nje mogao izdvojiti veći broj informacija i steći što potpuniju predodžbu o njima.

Nastojali smo pokazati, s jedne strane, da je novinski kompleks problema specifičan i da ga je stoga potrebno tako znanstveno i promatrati te, s druge strane, da naša društvena situacija zahtijeva i sebi odgovarajuću novinsku elaboraciju. Te su dvije premise neodvojive, želi li se novinarstvo sagledati cjelovito, što će reći – s njegove stručne strane i mjesta mu u društvenom kontekstu. Naime, novinarski se posao javlja kao određena rutina u agitacijskom kao vidu manipulacijskog novinskog iskazivanja. Za tu je rutinu karakterističan dosta sužen registar medijskog izražavanja, pa se u proučavanju novinskog kompleksa stavlja težište na određeni broj iskaznih tehnika i zato se to područje uzima više kao skup vještina nego tvorbenih postupaka. Pođe li se od analitičkog novinskog izražavanja, neodvojivog od samoupravno organizirane zajednice, cjelokupna se problematika javlja na drugi način. Ono što se u manipulacijskom novinskom iskazivanju pojavljuje kao stalna forma, analitički tip tvorbe odbacuje, jer se neprestano nastoji prilagoditi osobitostima tematike. U tvorbenom novinskom postupku neće prevladati okoštali označitelj, već će se on formirati s obzirom na specifičnost same teme. Isključuje se svaka mehanička obrada i do punog izražaja dolazi osobitost novinskog prezentiranja nekog društvenog problema. Novinski diskurs je na taj način neophodan iskazni oblik bez kojega je nezamislivo suvremeno društveno bivanje. Ne inzistiramo na gajenju novinarstva kao posebne znanstvene discipline zato da bismo svratili pozornost na važnost novinskog iskazivanja, nego zato što je to skup problema koji se drugačije ne mogu obraditi. Specifični sklopovi označitelja i označenog zahtijevaju njima primjeren znanstveni postupak. Oni trebaju biti predmet posebnog znanstvenog interesa, što je pretpostavka da se otkriju njihove osobitosti i privedu k svijesti ti autonomni iskazni oblici.

Tena Martinić

HOW NEWSPAPER INFORMATION IS PRODUCED

Summary

The production of newspaper information is a result of journalist work. The specific complex of problems that it involves requires a particular kind of research. None of the established branches of scientific study deals with the production and the specific features of newspaper information. The theory of journalism has as a topic of research in newspaper information, its gathering into sections in newspapers and radio broadcasts and into the complete content of a daily or weekly newspaper issue, a TV or radio program.